

Wioletta Smyl

Szkolna edukacja medialna

Media, Kultura, Społeczeństwo nr 1 (2), 95-108

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WIOLETTA SMYL

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

wsmyl@wp.pl

SZKOLNA EDUKACJA MEDIALNA

Dziecko jako odbiorca mediów

Mass media stanowią integralną część życia współczesnego dziecka. Wśród wszystkich środków masowego przekazu szczególne miejsce w jego życiu zajmuje telewizja. Dziecko ogląda telewizję od najmłodszych lat. Wyniki badań wskazują, że oglądanie telewizji jest najczęstszym sposobem spędzania wolnego czasu przez dzieci (Błaszczuk 1994: 57). Według badań, w ciągu trzech pierwszych lat życia dziecko ogląda telewizję około 45 minut każdego dnia. Dziecko w wieku szkolnym na oglądanie telewizji poświęca od 2 do 4 godzin w dni powszednie, natomiast w dni wolne od zajęć szkolnych czas ten zwiększa się aż do 5 godzin (Izdebska 1996: 17, 23)¹. Oprócz odbioru przekazów telewizyjnych, dziecko mnóstwo czasu poświęca również na odbiór innych komunikatów medialnych – internetowych, radiowych, prasowych. Każdego dnia na najmłodszego odbiorcę oddziałuje ogromna liczba przekazów medialnych, mających wpływ na jego postawy i zachowania, a w konsekwencji na ukształtowanie struktur osobowości. Wśród treści przekazywanych drogą mediów są zarówno przekazy wartościowe, a więc takie, które odgrywają pozytywną rolę edukacyjną, jak również treści szkodliwe², które stanowią zagrożenie dla prawidłowego rozwoju psychicznego i społecznego młodego odbiorcy. Oddziaływanie negatywnych treści medialnych jest szczególnie niepokojące, gdy odbiorcami mediów są kilkuletnie dzieci, bowiem w ich przypadku można mówić o istnieniu próżni aksjologicznej. System wartości oraz podstawowe cechy osobowości dopiero się w nich kształtują, a negatywne treści

---

¹ Normy pedagogiczne wskazują, iż oglądanie przez dziecko telewizji dłużej niż 2,5 godziny dziennie może zakłócić jego prawidłowy rozwój (tamże: 150).

² Treści przekazywane poprzez media, które wywierają niekorzystny wpływ na rozwój dziecka to przede wszystkim: nadmiernie eksponowana przemoc, przestępczość i pornografia, propaganda, dominacja obrazu i marginalizacja słowa oraz upowszechnianie konsumpcyjnego stylu życia (Wróbel 2000: 129).

przekazywane drogą mediów mogą zakłócić właściwy rozwój psychiczny i emocjonalny najmłodszych odbiorców (Izdebska 1996: 284–285; Kasztelan 1999: 168).

Dzieciństwo jest najistotniejszym czasem tworzenia się zrębów osobowości dziecka. Proces socjalizacji najmłodszych odbiorców dopiero się u nich rozpoczyna, a treści medialne są jednym z ważniejszych czynników mających wpływ na ich moralny rozwój. Niedojrzałość psychiczna i emocjonalna młodego odbiorcy, brak ugruntowanego systemu wartości oraz charakteryzujący dziecko bezkrytycyzm w odbiorze mediów sprawiają, że dziecko nie umie wybierać, wartościować i odpowiednio oceniać treści przekazywanych przez media (Jusewicz 2003: 47). Poziom wiedzy i doświadczeń życiowych u najmłodszego odbiorcy jest jeszcze znikomy, dlatego nie potrafi on z wielości przekazów medialnych wybierać tych, które są wartościowe. Młody odbiorca nie posiada dystansu względem docierających do niego informacji, a w konsekwencji nie jest w stanie ich adekwatnie ocenić. Wszystkie powyższe przyczyny powodują, że dziecko biernie przyjmuje treści przekazywane przez media, często również i negatywne, odbierając je jako obowiązujące wzory postaw i zachowań (Kasztelan 1999: 91, 137).

Konieczne jest podjęcie działań wychowawczych, mających na celu przygotowanie dziecka do odbioru przekazów medialnych. Dziecko od najmłodszych lat powinno być przygotowywane do aktywnego, twórczego i krytycznego korzystania z mediów. Wykształcenie u najmłodszego odbiorcy powyższych kompetencji medialnych powinno stać się treścią szkolnej edukacji medialnej.

Pojęcie i cele edukacji medialnej

Istotę edukacji medialnej stanowi „świadome i zorganizowane działanie dydaktyczne, którego przedmiotem są media” (Strykowski 2004b: 37). Najprościej rzecz ujmując, edukację medialną można określić jako „przygotowanie do życia w świecie mediów” (Braun-Gałkowska, Ulfik-Jaworska 2002: 219).

W *Popularnej encyklopedii mass mediów* edukacja medialna zdefiniowana jest jako

[...] kierunek kształcenia, zmierzający do wyposażenia dzieci, młodzieży i osób dorosłych w określoną wiedzę i umiejętności, pozwalające na świadomy i krytyczny odbiór przekazów medialnych, w szczególności komunikatów przekazywanych przez mass media, a także na posługiwanie się mediami jako narzędziami opisywania świata, rozwoju intelektualnego i komunikowania się wzajemnego (Skrzypczak 1999: 117).

Według W. Strykowskiego pod pojęciem edukacji medialnej kryje się

[...] proces planowego przygotowania do właściwego korzystania z mediów (Strykowski 2002: 19).

A zatem W. Strykowski edukację medialną ujmuje jako

[...] kształcenie w dziedzinie mediów w celu zrozumienia ich natury i oddziaływania oraz racjonalnego i efektywnego ich wykorzystania w sytuacjach dydaktycznych i wychowawczych (Strykowski 2003: 18).

Z kolei J. Izdebska edukację medialną określa jako

[...] inkulturację³ medialną, jako tworzenie warunków umożliwiających zdobywanie kompetencji korzystania z mediów, rozumienia przekazów medialnych (Izdebska 2004: 384).

W literaturze edukacja medialna kierowana do dzieci określana jest jako alfabetyzacja medialna. Natomiast edukacja medialna skierowana do dorosłych odbiorców nazywana jest wtórną alfabetyzacją medialną. Dorośli odbiorcy mają już ukształtowany określony sposób odbioru treści przekazywanych przez media. Nie zawsze jest to selektywny i aktywny odbiór tego, co media proponują. Przez wzgląd na to, wtórna alfabetyzacja medialna jest trudniejsza do przeprowadzenia niż alfabetyzacja medialna najmłodszych odbiorców (Ogonowska 2004b: 102–103).

Proces edukacji medialnej powinien zmierzać do ukształtowania w odbiorcy określonych kompetencji korzystania z mediów. W. Strykowski kompetencje medialne określa jako

[...] harmonijną kompozycję wiedzy, rozumienia, wartościowania i sprawnego posługiwania się mediami (Strykowski 2004b: 33).

Ze względu na powszechną obecność mediów we wszystkich dziedzinach życia społecznego, konieczne jest nabycie i rozwijanie określonych kompetencji medialnych, które są

[...] umiejętnością nieodzowną dla aktywnego i twórczego życia jednostki w społeczeństwie informacyjnym (Dyczewski 2005: 341).

L. Dyczewski pisze, że są one

[...] wyposażeniem dzisiejszego człowieka w takie umiejętności, które w nowoczesnym społeczeństwie pomagają mu wszechstronnie korzystać z mediów dla swojego pełnego rozwoju (tamże: 345).

Można wyróżnić dwa rodzaje kompetencji medialnych: kompetencje intelektualno-kulturowe i kompetencje techniczno-praktyczne (por. Juszczak 2004: 67). Pierwsze z nich, kompetencje społeczno-kulturowe, związane są z przygotowaniem odbiorcy mediów do świadomej i krytycznej percepcji różnego rodzaju przekazów medialnych. Natomiast kompetencje instrumentalne związane są z przygotowaniem odbiorcy do posługiwania się mediami jako narzędziami komunikowania, pracy intelektualnej i uczenia się (Strykowski 2004b: 33–34).

W nawiązaniu do kompetencji medialnych można wyróżnić dwa podstawowe cele edukacji medialnej. Pierwszym jej celem jest wykształcenie w wychowanku umiejętności świadomego i krytycznego odbioru komunikatów medialnych. Drugim z nich jest przygotowanie odbiorcy do korzystania z mediów jako narzędzi pracy intelektualnej, uczenia się i komunikacji społecznej (tamże: 38). Cel pierwszy można nazwać celem wychowawczym. Polega on na kształtowaniu i rozwijaniu w wychowanku postawy krytycyzmu i selektywnego odbioru mediów. Do osiągnięcia tego celu nie-

³ Inkulturacja – proces wprowadzania w kulturę.

zbędne jest przekazanie wychowankom podstawowej wiedzy na temat języka mediów i mechanizmów oddziaływania przekazów medialnych na odbiorców (Braun-Gałkowska 2000: 21–22). Drugi z celów edukacji medialnej można określić jako cel technologiczny. Jego realizacja polega na kształtowaniu w odbiorcy umiejętności posługiwania się urządzeniami medialnymi, a w konsekwencji sprawnego ich wykorzystania w procesie pracy intelektualnej, komunikowania i uczenia się. Realizacja wyżej wymienionych celów wymaga podjęcia dwóch różnych form nauczania szkolnego. Cel wychowawczy powinien być realizowany w ramach zajęć z edukacji medialnej, mogącej mieć formę edukacji filmowo-telewizyjnej lub edukacji czytelniczej⁴. Natomiast cel technologiczny powinien być realizowany na zajęciach z informatyki lub technologii informacyjnych (Strykowski 2002: 19–20).

Realizacja wychowawczego celu edukacji medialnej jest niezwykle ważna dla ochrony niezakłóconego rozwoju najmłodszego odbiorcy mediów. Treści przekazywane przez media mają ogromny wpływ na modelowanie postaw i zachowań odbiorców, dlatego rozwijanie właściwych postaw jest najważniejszym zadaniem wychowania medialnego (Lepa 2003: 99). W wychowaniu do mediów powinna być kształtowana postawa krytycznego obioru mediów, postawa selektywnego wyboru i postawa twórczej aktywności.

Krytycyzm wobec mass mediów jest przejawem niezależności myślenia odbiorcy. Jednostka z ukształtowaną postawą krytyczną nie odbiera przekazów medialnych w sposób łatwowierny, lecz poddaje je wnikliwej analizie. Osoba wykazująca tę postawę korzysta z mediów w sposób twórczy i kreatywny oraz posiada dystans emocjonalny wobec treści percypowanych z mediów. Dla ukształtowania tej postawy niezbędna jest znajomość języka mediów oraz mechanizmów oddziaływania mediów na odbiorców. Niezbędną postawę wobec mediów stanowi również postawa selektywnego odbioru. Funkcjonowanie postawy selektywności związane jest z wysiłkiem intelektualnym i moralnym. Postawa ta polega na rozważnym wyborze przez odbiorcę zarówno środka medialnego przekazu, jaki i treści przez niego przekazywanych. Wybór w obszarze mediów powinien być dokonywany na podstawie stałych kryteriów moralnych, religijnych, społecznych, politycznych lub estetycznych. Odbiorca o tej postawie, dokonując selekcji wśród treści przekazywanych przez media, rezygnuje z odbioru szkodliwych treści i wybiera tylko przekazy wartościowe. W ramach edukacji medialnej powinna być kształtowana również postawa twórczej aktywności. Uprawianie twórczości sprawia, że odbiorca nie ulega wpływowi mediów, lecz potrafi obcować z nimi z korzyścią dla własnego rozwoju. Jednostka o tej postawie nie ogranicza swojej aktywności do kontaktu z mediami, lecz rozwija przede wszystkim własną twórczość, przypisując jej wyższą rangę niż aktywności związanej z odbiorem mediów (Lepa 2003: 111–127).

⁴ W Polsce szkolna edukacja medialna realizowana jest w formie ścieżki międzyprzedmiotowej nazwanej edukacją czytelniczą i medialną.

Wyszkolenie w odbiorcy powyższych postaw – krytycznego i wybiórczego odbioru oraz twórczej aktywności – jest fundamentalnym i nieodzownym zadaniem edukacji medialnej. A zatem edukacja medialna powinna obejmować przygotowanie dziecka do selektywnego i aktywnego odbioru mediów, jak również kreatywnego korzystania z nich. Uczenie krytycznego i twórczego odbioru przekazów medialnych jest niezbędne do tego, aby dziecko stało się racjonalnym i aktywnym odbiorcą, a w konsekwencji mogło korzystać z mediów z pożytkiem dla własnego rozwoju psychicznego i emocjonalnego.

Problematyka edukacji medialnej podejmowana podczas konferencji międzynarodowych

Problematyce edukacji medialnej poświęconych było wiele konferencji na szczeblu międzynarodowym, podczas których określono m.in. cele programowe edukacji medialnej. Ustalenia przyjęte podczas tych konferencji powinny służyć jako pomoc przy organizowaniu szkolnej edukacji medialnej w poszczególnych krajach.

W 1989 roku pod patronatem Rady Europy i Komisji Europejskiej powstało European Association for Audiovisual Media Education (Europejskie Stowarzyszenie Audiowizualnej Edukacji Medialnej) z siedzibą w Brukseli, zrzeszające przedstawicieli organizacji i instytucji, których działalność związana jest z edukacją medialną⁵. Podstawowym zadaniem stowarzyszenia jest propagowanie oraz organizacja edukacji medialnej na różnych poziomach kształcenia (szkolnictwo podstawowe, średnie i wyższe). Z inicjatywy stowarzyszenia w 1999 roku odbyła się konferencja wiedeńska pod hasłem „Edukacja medialna a wiek cyfrowy”. Uczestnicy konferencji określili cele programowe edukacji medialnej, zgodnie z którymi wychowanie medialne powinno zmierzać ku przygotowaniu odbiorców do zrozumienia funkcjonowania mediów oraz w kierunku nauczania korzystania z mediów, w celu komunikowania się z innymi. Edukacja medialna powinna przygotowywać do

[...] analizowania, krytycznej oceny i tworzenia tekstów medialnych; identyfikowania źródeł tekstów medialnych i ich kontekstu politycznego, społecznego, kulturowego; interpretowania wiadomości i wartości oferowanych przez media; dobierania odpowiednich mediów do przekazywania własnych wiadomości i relacji skierowanych do konkretnych odbiorców.

Podczas konferencji wiedeńskiej pojawił się również postulat, aby UNESCO zorganizowało Międzynarodowe Biuro ds. Edukacji Medialnej, którego głównym zadaniem miałyby być promowanie i nadzorowanie realizacji programów kształcenia medialnego (Strykowski 2002: 20–21).

W 1996 roku w Bernie została zorganizowana przez Radę Współpracy Kulturalnej, działającą przy Radzie Europy konferencja pt. „Kluczowe kompetencje dla Europy”.

⁵ Oprócz European Association for Audiovisual Media Education na świecie istnieją dwie inne wielkie organizacje, które zajmują się edukacją medialną. Są nimi „Center for Media Literacy” (Centrum dla Edukacji Medialnej) oraz „Media Awareness Network” (Sieć Świadomości Medialnej) (Dylak 2004: 106).

Wśród pięciu głównych kompetencji przyjętych przez Radę Europy znalazły się kompetencje związane z narodzinami społeczeństwa informacji, którymi są

sprawność w posługiwaniu się techniką informacyjną, rozumienie jej zastosowań, silnych i słabych stron, a także zdolność krytycznego sądu wobec informacji rozpowszechnianej przez mass media i agencje reklamowe (Zajac 1998: 371)⁶.

Konferencja o tematyce związanej z edukacją medialną, a konkretnie skupiająca się wokół problematyki upowszechniania wiedzy na temat mediów, odbyła się również w 1996 roku w Los Angeles. Inicjatorami konferencji byli nauczyciele, przedstawiciele mediów, sztuki i polityki. Uczestnicy konferencji podjęli się próby określenia podstawowego celu szkolnej edukacji medialnej. Zgodnie z gradacją celów przyjętą na konferencji, pierwszym i podstawowym zadaniem edukacji medialnej powinno być kształtowanie umiejętności analizy i interpretacji tekstów medialnych, natomiast drugorzędym celem powinna być ochrona młodych odbiorców przed zagrożeniami, które płyną ze strony mediów. Podczas konferencji podjęto również dyskusję na temat formy zajęć edukacji medialnej w szkole – czy powinien to być odrębny przedmiot, czy może ścieżka międzyprzedmiotowa, której treści miałyby być realizowane na zajęciach z różnych przedmiotów nauczania. Ostatecznie ustalono, że kształcenie medialne powinno być realizowane w ramach samodzielnego przedmiotu. Kształtowanie określonych kompetencji medialnych w ramach szkolnej edukacji medialnej powinno być poprzedzone dydaktyką w dziedzinie mediów, a więc przekazywaniem w toku tych zajęć wiedzy o mediach (Ogonowska 2004a: 71–72). Zdobycie określonej wiedzy o mediach jest niezbędne do tego, aby poprawnie z nich korzystać, czyli dokonywać odpowiedniego wyboru, selekcji, analizy oraz krytycznej oceny treści medialnych.

Szkolna edukacja medialna w krajach zachodnich

W poszczególnych krajach funkcjonują różne formy szkolnej edukacji medialnej. Kształcenie medialne odbywa się w ramach autonomicznych przedmiotów zwanych edukacją medialną lub poprzez ścieżki międzyprzedmiotowe zorientowane na edukację medialną.

W wielu krajach europejskich od lat realizowana jest szkolna edukacja medialna. Początkowo kształcenie medialne ograniczało się tylko do jednego medium – filmu. Korzenie edukacji filmowej sięgają lat 50. i 60. XX wieku. Jednym z prekursorów w tej dziedzinie była Wielka Brytania, w której tradycja nauczania o mediach sięga już lat 30. XX wieku. Kształcenie medialne ograniczało się tu początkowo do wychowania do odbioru filmu, a w latach 60. objęło już wszystkie media. Wychowanie filmowe we Francji zaczęło rozwijać się w latach 60., natomiast w latach 1970–1980 opracowano tu program dla szkolnego wychowania do odbioru przekazów wizualnych. Podstawy

⁶ Egzemplifikacją powyższych kompetencji są zapisy dotyczące edukacji medialnej, które znalazły się w Podstawach programowych obowiązkowych przedmiotów ogólnokształcących dla polskich szkół podstawowych i ponadpodstawowych (tamże).

dla szkolnego kształcenia w dziedzinie mediów w latach 70. opracowano również w Szwajcarii. W latach 70. szkolne kształcenie medialne pojawiło się w Finlandii, gdzie elementy edukacji medialnej były realizowane na szczeblu szkół średnich w ramach nauki języka ojczystego. Natomiast w latach 80. wychowanie medialne wprowadzono do szkolnictwa w Norwegii (Lepa 2006: 29–31).

Wśród krajów pozaeuropejskich najbardziej zaangażowana w szkolne wychowanie medialne jest Australia. Dużym dorobkiem w dziedzinie kształcenia medialnego wykazują się również Stany Zjednoczone, w których korzenie szkolnego wychowania do odbioru mediów sięgają lat 70. XX wieku. W Stanach Zjednoczonych w wychowaniu do mediów szczególny nacisk położony jest na przygotowanie dzieci do krytycznego odbioru telewizji⁷. Na szczególną uwagę zasługuje również Kanada, gdzie rozwijające się od lat 70. wychowanie medialne ma na celu przede wszystkim kształtowanie w odbiorcach krytycyzmu wobec telewizji – podobnie jak w Stanach Zjednoczonych (tamże: 31).

Kształcenie medialne w krajach zachodnich początkowo ograniczało się jedynie do uczenia o mediach. W edukacji tej zupełnie pomijano kształtowanie postaw selektywnego wyboru i aktywnego odbioru treści przekazywanych przez media. W kształceniu medialnym dominował więc aspekt dydaktyczny (Lepa 2006: 32–37). Edukacja medialna nie może jednak ograniczać się do przekazywania wiedzy o mediach. Powinna ona przede wszystkim zmierzać do ukształtowania postawy krytycznej wobec mediów, postawy selektywnego odbioru mediów i postawy twórczej aktywności (Dyczewski, Korb 2005: 318).

Zupełnie inaczej przebiegała historia wychowania medialnego w postkomunistycznych krajach Europy Środkowej i Wschodniej. W państwach tych dopiero od kilku lat podejmowane są próby wychowania do odbioru mediów. Kształcenie medialne nie mogło istnieć i rozwijać się w tym krajach ze względów politycznych i ideologicznych. Wychowanie do odbioru mediów, polegające m.in. na formowaniu postawy krytycyzmu oraz odporności na manipulację i propagandę, stanowiłoby bowiem zagrożenie dla ustroju komunistycznego. Władze komunistyczne poprzez cenzurę, monopol partyjny w mediach oraz szerzenie pedagogiki socjalistycznej starały się uniemożliwić ukształtowanie kompetencji medialnych obywateli (Lepa 2000: 14–15).

Historia edukacji medialnej w Polsce

Wychowanie medialne w Polsce miało zupełnie inne korzenie niż w krajach zachodnich. Ze względu na politykę władz komunistycznych w latach 1945–1989, nie mogła w Polsce istnieć edukacja medialna. Wychowanie obywateli do odbioru mediów, a w szczególności wykształcenie krytycyzmu w odbiorze mediów oraz odporności na

⁷ Obecnie w szkołach amerykańskich istnieje odrębny przedmiot nauczania *media literacy* (wiedza o mediach/nauka mediów), którego celem jest przygotowanie dzieci do krytycznego odbioru mediów (Kasztelan 1999: 165).

manipulację, byłoby zagrożeniem dla propagandy socjalistycznej, a w konsekwencji mogłoby podważyć podstawy ówczesnego ustroju. Władze komunistyczne czyniły więc wszystko, aby obywatele nie nabyli wyżej wymienionych kompetencji medialnych (tamże: 15). Z uwagi na to, dokonania państw zachodnich w zakresie kształcenia medialnego przed rokiem 1989 były w Polsce trudne do naśladowania albo też zupełnie nieznanne (Lepa 2006: 39). Wychowanie do mediów w Polsce w czasach komunistycznych było realizowane tylko przez Kościół katolicki (tamże: 40).

Postulat szkolnego kształcenia medialnego nie jest jednak w Polsce zagadnieniem nowym. W latach 70. XX wieku opracowano program szkoły dziesięcioletniej, który przewidywał realizację elementów edukacji medialnej w ramach szkolnego wychowania filmowego. Edukacja filmowa była włączona do programu nauczania języka polskiego. Celem szkolnej edukacji filmowej miało być:

1) poznanie wybranych tekstów (dzieł) filmowych; 2) kształtowanie umiejętności pogłębionego ich odbioru i wartościowania pod względem ideowym, etycznym, estetycznym; 3) kształcenie świadomości miejsca i funkcji filmu w kulturze współczesnej w kontekście sztuk innych oraz środków masowego komunikowania; 4) kształcenie postaw wyborów selektywnych i wartościujących (Strykowski 2004a: 268).

Edukacja medialna w odniesieniu do filmu polegała przede wszystkim na przekazywaniu wiedzy o mediach. W ramach tego kształcenia brakowało wychowania do odbioru mediów. Wynikało to z faktu, że filmowa edukacja medialna, którą realizowano w polskich szkołach była oparta na wzorach zachodnich, zgodnie z którymi przygotowanie do korzystania z mediów polega przede wszystkim na uczeniu o mediach. Podobnie było w latach 90. XX wieku, kiedy to w okresie przygotowywania podstaw programowych, w związku z reformą szkolną, ponownie pojawił się postulat szkolnego kształcenia medialnego. Zgodnie z tym programem głównym celem kształcenia medialnego powinno być uczenie o mediach, a nie wychowanie do nich (Lepa 2006: 39–41, 47; Strykowski 2004a: 268).

Śledząc korzenie edukacji medialnej w Polsce, nie sposób pominąć aktywności Federacji Konsumentów. Działania podejmowane od kilkunastu lat przez Federację Konsumentów koncentrują się wokół problematyki edukacji konsumenckiej. Głównym celem tych działań jest informowanie najmłodszych odbiorców o celach i mechanizmach działania reklam. Działalność Federacji Konsumentów była początkiem urzeczywistniania w Polsce idei edukacji medialnej. Z inicjatywy Federacji Konsumentów w niektórych szkołach organizowane były akcje edukacyjne. Miały one jednak mały zasięg i krótki czas trwania, dlatego ich rezultaty były znikome (Kossowski 1999: 266; Stefanicki 1999: 11).

Obecnie na uwagę zasługują działania podejmowane przez Krajową Radę Radiofonii i Telewizji (KRRiT), których zadaniem jest szerzenie edukacji medialnej. Z inicjatywy KRRiT Instytut Sztuk Audiowizualnych Uniwersytetu Jagiellońskiego przygotował *Raport o stanie edukacji medialnej w Polsce*. KRRiT organizuje konferencje naukowe poświęcone tematyce wychowania medialnego odbiorców. Działalność Rady obejmuje również tworzenie publikacji zogniskowanych wokół edukacji medialnej, opartych

na materiale teoretycznym oraz badaniach empirycznych z zakresu pedagogiki mass mediów i psychologii. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji podejmuje prace mające na celu szerzenie edukacji medialnej całego społeczeństwa. Wychowanie do odbioru mediów powinno bowiem dotyczyć nie tylko dzieci, ale również dorosłych odbiorców mediów. Człowiek powinien uczyć się właściwego korzystania mediów przez całe życie, jako że jest ich stałym odbiorcą. Edukacja medialna nie może zatem ograniczać się tylko do edukacji szkolnej, lecz powinna wpisywać się w szeroko pojętą edukację obywatelską (Strykowski 2002: 22).

Edukacja medialna w polskim systemie edukacji szkolnej

Edukacja medialna stała się elementem kształcenia w polskich szkołach od 1999 roku za sprawą reformy edukacji. W Podstawie programowej obowiązkowych przedmiotów ogólnokształcących⁸ znalazła się nowa ścieżka edukacyjna – edukacja czytelnicza i medialna. Edukacja medialna w ramach tej ścieżki kształcenia powinna być realizowana na poszczególnych poziomach edukacji szkolnej, a więc w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum. Edukacja medialna może być realizowana w formie ścieżki międzyprzedmiotowej – poprzez włączanie treści z zakresu kształcenia medialnego do różnych przedmiotów nauczania – lub w formie samodzielnych zajęć edukacyjnych (Strykowski 2002: 21–22). Warto przyrzeć się bliżej, jak faktycznie wyglądają zapisy programowe dotyczące realizacji edukacji medialnej w polskich szkołach na różnych szczeblach kształcenia.

W podstawie programowej wychowania przedszkolnego brakuje zapisów dotyczących edukacji medialnej. Tymczasem kontakt dzieci z mediami rozpoczyna się od najwcześniejszych lat ich życia. Wyniki badań wskazują, w ciągu trzech pierwszych lat najmłodszy odbiorcy oglądają telewizję około 45 minut każdego dnia. Wraz z wiekiem zakres tego czasu znacznie się wydłuża. Dzieci w wieku 4–5 lat na oglądanie telewizji poświęcają od trzech do czterech godzin (Pęczkowski 2004: 388). Z uwagi na to dzieci od najmłodszych lat powinny uczyć się selektywnego wyboru i aktywnego odbioru treści medialnych. A zatem pominięcie elementów edukacji medialnej na płaszczyźnie wychowania przedszkolnego może budzić duży niepokój.

⁸ Nowe Podstawy programowe obowiązkowych przedmiotów ogólnokształcących zostały opublikowane 15 maja 1997 r. Program ten zakładał wprowadzenie 21 dziedzin edukacyjnych w zakresie obowiązkowego kształcenia ogólnego, wśród których jedną ze ścieżek kształcenia miała być edukacja medialna (Piela-chowski 1998: 348). W czasie prac nad Podstawami programowymi, idea edukacji medialnej przybierała różne formy. Dyskusje podczas prac nad reformą programu nauczania szkolnego dotyczyły m.in. nazwy nowej dziedziny kształcenia w zakresie mediów. Wśród propozycji nazw dla nowej ścieżki edukacyjnej pojawiły się m.in.: edukacja audiowizualna, kultura informacyjna, technologie informacyjne. Ostatecznie zdecydowano się połączyć edukację medialną z edukacją czytelniczą i wprowadzić ścieżkę międzyprzedmiotową o nazwie edukacja czytelnicza i medialna (Strykowski 2004a: 269).

Cele edukacyjne zawarte w podstawie programowej pierwszego etapu kształcenia w szkole podstawowej⁹ nie uwzględniają edukacji medialnej. Zagadnienia dotyczące kształcenia medialnego zawarte są natomiast w treściach nauczania oraz w działaniach edukacyjnych podejmowanych na tym etapie kształcenia. Edukacja medialna może tu być realizowana w ramach dwóch obszarów – pierwszym z nich jest odbiór programów telewizyjnych i radiowych, drugim natomiast są różne źródła informacji i technologii informacyjnej, w tym również korzystanie z czytelnicy i biblioteki szkolnej (tamże). Na tym etapie edukacji zagadnienia dotyczące kształcenia medialnego są uwzględniane marginalnie.

W drugim etapie edukacyjnym szkoły podstawowej – obejmującym uczniów klas IV–VI – problematyka edukacji medialnej uwzględniana jest w znikomym stopniu. Treści ogniskujące się wokół kształcenia medialnego zawarte są wyłącznie w podstawie programowej języka polskiego. Z uwagi na to, że pozostałe przedmioty nauczania nie realizują treści z zakresu edukacji medialnej, podstawy programowe dla tego etapu kształcenia przewidują wprowadzenie edukacji czytelniczej i medialnej w formie ścieżki edukacyjnej o charakterze wychowawczo-dydaktycznym. Na drodze realizacji edukacji czytelniczej i medialnej istnieje wiele przeszkód m.in. brak tradycji w prowadzeniu tego typu edukacji w szkołach, a co za tym idzie, niski poziom świadomości nauczycieli w zakresie potrzeby realizacji edukacji medialnej oraz brak odpowiednio przygotowanych nauczycieli do prowadzenia takich zajęć, a także fakultatywność tej ścieżki edukacyjnej, a w konsekwencji brak systematycznych zajęć dydaktyczno-wychowawczych z zakresu edukacji medialnej (tamże: 388–389). A więc również na tym etapie kształcenia treści dotyczące edukacji medialnej zawarte w zapisach programowych uniemożliwiają realizację kształcenia medialnego w stopniu wystarczającym.

Podstawa programowa opracowana dla gimnazjum – trzeci etap edukacji szkolnej – podobnie jak poprzednie etapy kształcenia, w niewielkim stopniu uwzględnia zagadnienia z zakresu edukacji medialnej. Elementy edukacji medialnej zostały tu włączone do podstawy programowej języka polskiego. Również podstawa programowa informatyki zakłada realizację kształcenia medialnego. Jednak w ramach tego przedmiotu edukacja medialna obejmuje tylko jeden środek medialnego przekazu – komputer. Program nauczania żadnego przedmiotu nie zawiera zapisów dotyczących przygotowania do obioru innych mediów. Pomocą na tej płaszczyźnie powinna być ścieżka edukacja czytelnicza i medialna, jednak pojawia się wiele trudności w jej realizacji, podobnych do tych, które występują na drugim etapie edukacyjnym (tamże: 389–390).

Zagadnienia z zakresu edukacji medialnej uwzględniane są również w podstawie programowej dla poziomu licealnego. Podobnie jak w dwóch poprzednich etapach nauczania, przewidziana jest tu realizacja ścieżki edukacja czytelnicza i medialna, która jednak w praktyce napotyka wiele trudności. Edukacja medialna uwzględniana

⁹ Pierwszy etap edukacji w szkole podstawowej, zwany edukacją wczesnoszkolną lub kształceniem zintegrowanym, obejmuje uczniów klas I–III.

jest w podstawie programowej języka polskiego. Jednym z celów tego przedmiotu nauczania powinno być uczenie świadomego i krytycznego odbioru dzieł kultury, w tym przekazów medialnych. Na tym etapie kształcenia edukacja medialna ma być realizowana również w ramach przedmiotu technologie informacyjne (tamże: 390)¹⁰.

Edukacja medialna oprócz szkół podstawowych, gimnazjów i liceów powinna objąć także przedszkola i uczelnie wyższe. Zaskakujące jest to, dlaczego reforma szkolnictwa, dzięki której wprowadzono do szkół zajęcia z zakresu edukacji medialnej, nie przewiduje przygotowywania do odbioru mediów wychowanków na poziomie przedszkolnym. Zastanawiające jest również to, dlaczego szkolna edukacja medialna kończy się na poziomie szkół średnich. Konieczne, a nie przewidziane w reformie szkolnictwa, jest wprowadzenie zajęć z edukacji medialnej również na szczeblu szkół wyższych.

Realizacja szkolnej edukacji medialnej napotyka na swej drodze wiele trudności. Prawie całkowicie brak jest odpowiednio przygotowanej, od strony merytorycznej i metodycznej, kadry nauczycielskiej do realizacji tej dziedziny kształcenia. Poza tym wielu nauczycieli nie dostrzega potrzeby wprowadzenia edukacji medialnej do szkół. Kształcenie medialne z założenia ma być ścieżką edukacyjną o charakterze interdyscyplinarnym, a więc jego realizacja wymaga posiadania przez nauczycieli kwalifikacji z wielu dziedzin życia. Edukacja medialna powinna być realizowana przez nauczycieli wszystkich przedmiotów, którzy do własnych programów nauczania powinni włączać zagadnienia związane z edukacją medialną. Tylko wtedy kształcenie medialne będzie miało szansę na realizację. Jest wielu czynnych nauczycieli, którzy kończyli studia wiele lat temu, kiedy życie społeczne nie było jeszcze zdominowane przez media elektroniczne. Współczesne dzieci mają kontakt z mediami już od najmłodszych lat, dlatego często zasób wiedzy i umiejętności uczniów w zakresie mediów jest większy aniżeli nauczycieli. Konieczne jest zatem przygotowanie nauczycieli do edukacji medialnej poprzez kursy edukacji medialnej lub studia podyplomowe (Pęczkowski 2004: 392; Zajac 1998: 371–372). Obecnie wręcz nieodzowne jest to, aby system kształcenia przyszłych nauczycieli w procesie przygotowania ich do zawodu uwzględniał treści z zakresu edukacji medialnej.

Edukacja medialna w ramach ścieżki międzyprzedmiotowej, wprowadzonej do polskich szkół ogranicza się niemal wyłącznie do przekazywania wiedzy o mediach. Aspekt wychowawczy w edukacji tej jest prawie całkowicie pomijany. A. Lepa twierdzi, że edukacji tej nie można więc utożsamiać z wychowaniem do odbioru mediów. Edukacja medialna realizowana w polskich szkołach ma postać kształcenia medialnego, czyli przekazywania wiedzy na temat mediów. W ramach nowej ścieżki edukacyjnej nie podejmuje się natomiast zadań z zakresu wychowania do mediów, a zatem

---

¹⁰ Edukacja medialna realizowana w ramach zajęć z informatyki (na poziomie gimnazjalnym) czy technologii informacyjnych (na poziomie ponadgimnazjalnym) dotyczy wyłącznie techniki obsługi komputera. A więc przygotowanie dzieci do udziału w kulturze masowej polega tu jedynie na przekazywaniu wiedzy na temat technicznej strony funkcjonowania tego środka medialnego przekazu, natomiast nie przygotowuje się ich od strony dydaktycznej i psychologicznej do odbioru internetowych przekazów medialnych (Braun-Galkowska 2005: 84; Braun-Galkowska, Ulfik-Jaworska 2002: 219). W ramach tego przedmiotu edukacja medialna realizowana jest więc tylko w niewielkim stopniu.

nie formuje się postaw krytycznego i selektywnego odbioru komunikatów medialnych. Pomimo że na mocy reformy szkolnej z lat 90. XX wieku została wprowadzona do szkół edukacja czytelnicza i medialna, nadal konieczne jest szeroko pojęte wychowanie do mediów zmierzające do ukształtowania odpowiednich postaw niezbędnych do prawidłowego odbioru treści medialnych (Lepa 2006: 48, 51). Konieczne jest wprowadzenie do procesu edukacji szkolnej takiego wychowania medialnego, dzięki któremu młody odbiorca zdobędzie nie tylko techniczne przygotowanie do obsługi mediów, ale również będzie potrafił korzystać z mediów z pożytkiem dla swojego rozwoju¹¹.

W polskiej literaturze pojawiają się dwa stanowiska odnośnie tego, jaki kształt powinny mieć zajęcia szkolne z zakresu edukacji medialnej. Zgodnie z pierwszym z nich, edukacja medialna powinna być realizowana, tak jak wskazują to podstawy programowe, w ramach ścieżki edukacja czytelnicza i medialna. Z kolei zwolennicy drugiego stanowiska uważają, że owa ścieżka międzyprzedmiotowa powinna być przekształcona w samodzielny przedmiot nauczania albo też oddzielny przedmiot z zakresu wychowania medialnego powinien istnieć obok ścieżki czytelniczo-medialnej.

Edukacja medialna jest dziedziną wiedzy o charakterze interdyscyplinarnym. J. Pielachowski uważa, że cele edukacji medialnej mogą być zrealizowane w ramach ścieżki międzyprzedmiotowej (Pielachowski 1998: 348–349). Stanowisko to reprezentuje również M. Sysło, dodając, że wypełnianie zadań z zakresu edukacji medialnej w ramach autonomicznego przedmiotu kształcenia medialnego byłoby obecnie bardzo trudne do realizacji. Trudności te wynikałyby z faktu, że brakuje nauczycieli przygotowanych do prowadzenia tego typu zajęć. Co więcej, wielu nauczycieli nie widzi potrzeby utworzenia odrębnego przedmiotu z zakresu edukacji medialnej (Sysło 1997: 37)¹².

Zupełnie inne stanowisko reprezentuje A. Lepa, twierdząc, że do realizacji celów edukacji medialnej konieczne jest utworzenie odrębnego przedmiotu na wszystkich poziomach nauczania szkolnego (Lepa 2006: 42). Podobnie B. Skowronek sugeruje, że dynamiczny rozwój mediów, ich obecność we wszystkich dziedzinach życia społecznego oraz ogromny udział w edukacji młodych odbiorców pociągają za sobą konieczność podjęcia szeroko zakrojonej edukacji medialnej, której zadaniem byłoby przygotowanie dzieci do życia w świecie mediów. Najlepszym rozwiązaniem byłoby zastąpienie ścieżki edukacji czytelniczej i medialnej przez samodzielny przedmiot z zakresu edukacji medialnej (Skowronek 2004: 57).

¹¹ L. Dyczewski podkreśla, iż obecnie, pomimo że żyjemy w świecie zdominowanym przez media, często nie posiadamy odpowiednich kompetencji niezbędnych do ich prawidłowego odbioru. Brak przygotowania do właściwego odbioru mediów może przybierać postać analfabetyzmu medialnego, który przejawia się tym, że odbiorcy nie potrafią używać mediów dla własnego rozwoju (Dyczewski 2005: 337).

¹² Postawa braku akceptacji dla utworzenia nowego przedmiotu nauczania z zakresu edukacji medialnej w dużej mierze wynika z braku tradycji w prowadzeniu takich zajęć w systemie polskiego szkolnictwa (Sysło 1997: 37).

Podsumowanie

Odpowiednie korzystanie z przekazów medialnych wymaga nauczania się ich odbioru. Bardzo ważna jest refleksja nad tym, co media proponują oraz nauka wyboru wartościowych przekazów. Odbiór komunikatów medialnych powinien być kompleksowy, czyli powinien obejmować każdy poziom treści przekazów przy zaangażowaniu intelektualnym i emocjonalnym odbiorcy. Kompetentny odbiór informacji medialnych powinien być również selektywny i aktywny, gdyż tylko taka percepcja tych przekazów prowadzi do niezależności odbiorcy od mediów, czyli do nieulegania ich wpływowi, lecz obcowania z nimi z pożytkiem dla własnego rozwoju. Wybiórczy odbiór przekazów medialnych w konsekwencji prowadzi do wyboru wartości. „Właściwie wybierać i czynić godziwy użytek z odbioru” (Gajda i in. 2004: 75–76) – to podstawowe zadanie kształcenia medialnego odbiorcy. Konieczne jest podniesienie poziomu kompetencji w zakresie refleksyjnego korzystania z mediów poprzez uczenie dziecka selektywnego wyboru oraz aktywnego i krytycznego odbioru treści docierających do niego różnymi kanałami mediów masowych. Edukacja medialna realizowana w środowisku szkolnym powinna prowadzić do tego, aby kontakt dzieci z mediami przyczyniał się do pełnego rozwoju ich osobowości.

Bibliografia

- Błaszczuk A. (1994), *Reklama w humorze dziecięcym*, „Literatura Ludowa”, nr 3.
- Braun-Gałkowska M. (2000), *Pedagogika mediów potrzebą szkoły XXI wieku*, [w:] Detka J. (red.), *Pedagogika mediów*, materiały Konferencji Naukowej, 14 kwietnia 2000 r., Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej im. Jana Kochanowskiego, Kielce.
- Braun-Gałkowska M. (2005), *Oddziaływanie mediów na osobowość dziecka*, [w:] Dyczewski L. (red.), *Rodzina, dziecko, media*, Wydawnictwo Gaudium, Lublin.
- Braun-Gałkowska M., Ulfik-Jaworska I. (2002), *Zabawa w zabijanie. Oddziaływanie przemocy prezentowanej w mediach na psychikę dzieci*, Wydawnictwo Gaudium, Lublin.
- Dyczewski L. (2005), *Konieczność kompetencji medialnej w rodzinie*, [w:] tenże, *Rodzina, dziecko, media*, Wydawnictwo Gaudium, Lublin.
- Dyczewski L., Korb B. (2005), *Wychowanie do mediów w świadomości rodziców dzieci szkół podstawowych*, [w:] Dyczewski L. (red.), *Rodzina, dziecko, media*, Wydawnictwo Gaudium, Lublin.
- Dylak S. (2004), *Kompetencje medialne jako ważny nurt w edukacji humanistycznej*, [w:] W. Strykowski, W. Skrzydlewski (red.), *Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy*, Wydawnictwo eMPI², Poznań.
- Gajda J., Juszczyk S., Siemieniecki B., Wenta K. (2004), *Edukacja medialna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Izdebska J. (1996), *Rodzina, dziecko, telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenia telewizji*, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok.
- Izdebska J. (2004), *Rodzinna edukacja medialna dziecka*, [w:] Strykowski W., Skrzydlewski W. (red.), *Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy*, Wydawnictwo eMPI², Poznań.

- Jusewicz D. (2003), *Dziecko i reklama telewizyjna*, [w:] Aleksander T. (red.), *Środowiska wychowawcze i edukacja dorosłych w dobie przemian*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Juszczyk S. (2004), *Kompetencje medialne jednostki w społeczeństwie wiedzy*, [w:] Strykowski W., Skrzydlewski W. (red.), *Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy*, Wydawnictwo eMPI², Poznań.
- Kasztelan E. (1999), *Stan zareklamowania. Reklama wobec dziecka w środkach masowego przekazu*, atla 2, Wrocław.
- Kossowski P. (1999), *Dziecko i reklama telewizyjna*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa.
- Lepa A. (2000), *Pedagogika mass mediów*, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź.
- Lepa A. (2003), *Media a postawy*, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź.
- Lepa A. (2006), *Funkcja logosfery w wychowaniu do mediów*, Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Łódź.
- Ogonowska A. (2004a), *Edukacja medialna w programach nauczania na studiach wyższych*, [w:] Borkowski I. (red.), *Edukacja medialna. Teksty i preteksty*, Oficyna Wydawnicza Arbo-retum, Wrocław.
- Ogonowska A. (2004b), *Przemoc ikoniczna. Zarys wykładu*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków.
- Pęczkowski R. (2004), *Edukacja medialna w świetle podstawy programowej kształcenia ogólnego*, [w:] Strykowski W., Skrzydlewski W. (red.), *Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy*, Wydawnictwo eMPI², Poznań.
- Pielachowski J. (1998), *Jak wmontować edukację medialną w strukturę przedmiotowo-programową szkoły*, [w:] Strykowski W. (red.), *Media a edukacja*, Materiały II Międzynarodowej Konferencji, 18–21 kwietnia 1998 r., Wydawnictwo eMPI², Poznań.
- Skowronek B. (2004), *Szkolna edukacja medialna – krajobraz po bitwie?*, [w:] Borkowski I. (red.), *Edukacja medialna. Teksty i preteksty*, Oficyna Wydawnicza Arboretum, Wrocław.
- Skrzypczak J. (1999), *Popularna encyklopedia mass mediów*, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań.
- Stefanicki R. (1999), *Dziecko a reklama – waga problemu*, „Aida Media. Teoria i Praktyka Reklamy”, nr 8.
- Strykowski W. (2002), *Media i edukacja medialna w tworzeniu współczesnego społeczeństwa*, [w:] Strykowski W., Skrzydlewski W. (red.), *Media i edukacja w dobie integracji*, Wydawnictwo eMPI², Poznań.
- Strykowski W. (2004a), *Edukacja wspomagana mediami i edukacja medialna*, [w:] Kubinowski D. (red.), *Kultura, wartości, kształcenie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Strykowski W. (2004b), *Kompetencje medialne: pojęcie, obszary, formy kształcenia*, [w:] Strykowski W., Skrzydlewski W. (red.), *Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy*, Wydawnictwo eMPI², Poznań.
- Strykowski W. (2003), *Pedagogika i edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*, [w:] Juszczyk J. (red.), *Edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Sysło M. (1997), *Technologia informacyjna a edukacja medialna*, [w:] Strykowski W., Zając A. (red.), *Nowoczesne media w kulturze, nauce i oświacie*, Materiały Konferencji Naukowej, Tarnowska Oficyna Wydawnicza Tarnowskiej Agencji Rozwoju Regionalnego, Tarnów.
- Wróbel A. (2000), *Pedagogika wobec medialnej manipulacji*, [w:] Juraś-Krawczyk B., Śliwerski B. (red.), *Pedagogiczne drogowskazy*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
- Zając A. (1998), *Edukacja medialna nauczycieli*, [w:] Strykowski W. (red.), *Media a edukacja*, Materiały II Międzynarodowej Konferencji, 18–21 kwietnia 1998 r., Wydawnictwo eMPI², Poznań.